

*F.Xəlilov. Seyid Səbrinin şəxsi arxivi
// Əlyazmalar yanmır, 2019, №2 (9), s.139-144.*

UOT: 930.25

Fərman Xəlilov

*Filologiya üzrə elmlər dokortu, professor
AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondu
Naxçıvan ş., Heydər Əliyev pr. 35
e-mail: fermanhalilov@yahoo.com*

SEYİD SƏBRİNİN ŞƏXSİ ARXIVI

XX əsr Naxçıvan ədəbi mühitində bir çox şair və yazıçılar yetişmiş və məşhurlaşmışlar. Onların şəxsi arxivlərinin üzə çıxarılması vacibli məsələlərdəndir.

Məqalədə ilk dəfə olaraq XX əsrin 20-70-ci illərində Naxçıvan ədəbi mühitində özünə məxsus iz buraxan Seyid Səbrinin AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondunda qorunan şəxsi arxivindən bəhs olunur.

Açar sözlər: *Seyid Səbri, şəxsi arxiv, AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondu, "Şərq qapısı" qəzeti, felyeton və pyeslər, tərcümeyi-hal.*

Giriş

Şəxsi arxiv 2018-ci ildə yaradılmışdır. Buraya S.Səbrinin şeir, felyeton, səhnəcik və pyeslərini əhatə edən 20 x 29 ölçülü 7, topladığı folklor materiallarından ibarət olan 16 x 20 ölçülü 2 dəftəri, müxtəlif sənədlərinin əsl və surəti, 50-dək fotosəklə və digər materiallar daxil edilmişdir. Dəftərlərdəki əsərlərin hamısı S.Səbrinin öz xətti ilədir. Bəzisi əski əlifba, əksəriyyəti kiril əlifbasındadır.

Məqalədə S.Səbrinin fondada olan felyeton və pyeslərinin əlyazmaları, dövrü mətbuatda dərc olunan publisistik yazıları, topladığı lətifə və rəvayətlər, şəxsi işinə daxil olan müxtəlif sənədlər haqqında ilk dəfə olaraq sistemli məlumat verilmişdir. Müəllif bu materiallara əsaslanaraq S.Səbrinin tərcümeyi-halı, əsərlərinin mövzu dairəsi, Naxçıvan teatrında aktyorluq, "Şərq qapısı" qəzetində isə müxbirlik fəaliyyətinə aid elmi ümumiləşdirmələr aparmış və belə qənaətə gəlmişdir ki, o, ədəbi-ictimai fəaliyyətini və bədii yaradıcılığını müasirlərinin dünyagörüşünün maarifçilik istiqamətində formalaşdırılmasına yönəlmişdir.

Seyid Səbri Mirsadiq oğlu Əsədli (1896-1974) Naxçıvan ədəbi-mədəni mühitinin yetişdirdiyi dövrünün tanınmış yaradıcı ziyalılarından biri olmuşdur. O, maliyyəçi-iqtisadçı kimi ömrü boyu ixtisasına uyğun istiqamətlərdə işləməyə üstünlük versə də, bədii yaradıcılıqla da məşğul olmuş, həmçinin Naxçıvanda mətbuat, elm və teatr sahəsində də fəaliyyət göstərmişdir.

S.Səbrinin şəxsi arxivinin əldə qalan hissəsi onun qızı Fatma Əsədli tərəfindən 2018-ci ildə AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fonduna hədiyyə edilmişdir. Fonda qəbul edilən materiallar içərisində (onlar qruplaşdırılaraq 11 qovluğa yerləşdirilmişdir) S.Səbrinin bədii əsərləri çoxluq təşkil edir. Bu əsərlərin əksəriyyəti kiril əlifbası ilə yazılmış avtoqraflardır (cəmi 3 avtoqraf ərəb əlifbası ilədir). Lakin bəzi əlamətlər göstərir ki, bu əsərlərin bir qismi vaxtilə əski əlifba ilə yazılmış, sonralar isə onların üzə müəllifin özü tərəfindən kiril əlifba-

sına keçirilmişdir. Onun keçən əsrin 40-cı illərindən sonra ortaya çıxan əsərləri isə kiril əlifbası ilə yazılmışdır.

S.Səbrinin əlimizdə olan əsərləri 20 x 29 ölçülü 7 dəftərə, bəziləri isə cizgili və cizgisiz tək-tək və qoşa vərəqlərə yazılmışdır.

Birinci dəftər: “Səhnəciklər” adlandırılıb. Buraya əsasən 1925-1936-cı illərdə qələmə aldığı 2 səhnəcik (bunlardan biri nəzm, digəri isə nəsrə yazılıb), 1 bəhri-təvil, 6 kuplet və meyxana, 3 felyeton daxil edilib (7, qovluq-1).

İkinci dəftər: “Şeirlər” adlandırılıb. Buraya 90 şeir, 1 felyeton və S.Səbrinin nəzmlə yazdığı “Tərcümeyi-hal” daxil edilib (7, qovluq-2).

Üçüncü dəftər: “Azadlıq günəşi”. 3 pərdə 10 şəkili nəsrə yazılan dram. 1963 (7, qovluq-5).

Dördüncü dəftər: “Qansoranlar”. 3 pərdə 9 şəkili nəsrə yazılan dram. 1968 (7, qovluq-3).

Beşinci dəftər: “Qansoranlar”. 3 pərdə 9 şəkili mənzum dram. 1969 (7, qovluq-3).

Altıncı dəftər: “Kimdir haqlı”. 3 pərdə 7 şəkili nəsrə yazılan dram. 1970 (7, qovluq-4).

Yeddinci dəftər: “Kimdir haqlı”. 3 pərdə 7 şəkili mənzum dram. 1970 (7, qovluq-4).

Tək-tək və qoşa vərəqlərə yazılmış şeirləri: “Gözəldir”, “Mənsiz”, “Bizi bu dərdə salanım”, “Baxmaq istəyir”, “Vəsiyyət, şəriət, nəsihət”.

Bu materialların araşdırılmasından aydın olur ki, S.Səbrinin əlimizə gəlib çatan bədii irsi lirik, satirik və əxlaqi-didaktik şeirlərdən, bəhri-təvil, kuplet və meyxanalardan, kiçik həcmli səhnəcik və pyeslərdən ibarətdir. Bu əsərlərin heç birinin mətbu variantına rast gəlməmişik. Lakin güman edirik ki, onların hamısı olmasa da, bəziləri müəllifin sağlığında haradisa çap olunmuşdur. Ümumiyyətlə, tədqiqat zamanı belə bir vəziyyəti müşahidə etmişik ki, S.Səbri 1940-cı illərdən sonra yazılarını çap etdirməyə maraqlı göstərməmişdir. S.Səbrinin bədii əsərlərinin bəzisi yalnız onun vəfatından sonra müstəqillik illərində, yəni 2018-ci ildə bizim tərəfimizdən çap etdirilmişdir (3, s. 135-245).

S.Səbrinin əlimizə gəlib çatan “Fəhlə fakültəsi”, “Elmə doğru”, “Məktəbli şərqi”, “Sənət məktəbi”, “Gənclərə”, “8 mart”, “Azad qadın”, “Azər qadını”, “Oktyabr”, “Leninə”, “Ağlayırdım, gülürəm”, “Vətənim”, “Azərbaycanımız”, “Naxçıvan”, “Azərbaycan dağları”, “Can Araz”, “Bahar”, “Qaradır qaşım”, “Durnamsan”, “İnsaf elə”, “Mənsiz”, “Ey fələk”, “Yada düşdü”, “Dərviş”, “Xəstəxana”, “Dağa dayanmışam” və s. şeirlərinin əsas məzmununu maarif, elm və mədəniyyətin təbliği, qadın azadlığı, sovet hakimiyyətinə rəğbət, vətənə məhəbbət, təbiətə vurğunluq, məhəbbət və gözəlliyin tərənnümü, fəlsəfi düşüncələr, ictimai eybəcərliklərə nifrət təşkil edir.

S.Səbrinin şəxsi arxivində onun müxtəlif illərdə Naxçıvan teatrında aktyor və inzibati işçi kimi işləməsinə aid əmr kitablarında öz əksini tapan müvafiq əmrlərin surəti, müasirləri Naxçıvan MR Əməkdar artisti Əli Xəlilov və Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Səməd Mövləvinin onun aktyorluq fəaliyyəti ilə bağlı xatirə və qeydləri, Naxçıvan teatrının rəhbərliyi və bəzi aktyorlarla birlikdə çəkdiyi fotosəkil də qorunub saxlanılır. Bu sənəd və materiallar S.Səbrinin teatr sənəti ilə bağlılığını və bir həvəskar aktyor kimi Naxçıvan teatrındakı fəaliyyətini təsdiq edən faktlardır.

Naxçıvan Dövlət Dram Teatrının 1932-1935-ci illərə aid şəxsi heyətinin əmr kitabları və əməkhaqqı cədvəllərində S.Səbrinin adına tez-tez rast gəlmək olur. Məsələn, 1933-cü ilə aid əməkhaqqı cədvəlində 17 noyabrda U.Şeksprin “Otello”, 11 dekabrda isə Əsli və Kərəm tamaşalarında iştirakına görə S.Səbriyə əməkhaqqı yazılmışdır (5, v. 1, 3).

S.Səbrinin 1934-cü ildə C.Cabbarlının “Yaşar” pyesində kənd şura katibi, 1936-cı ildə isə “Od gəlini”ndə məzarçı rollarını ifa etməsi haqqında da məlumatlar vardır (1, s. 20).

Şəxsi arxivində qorunan əsərlərinin əlyazmalarındakı bəzi qeydlərdən aydın olur ki, 1933-1936-cı illərdə onun kupletləri və meyxanaları əsasında hazırlanan bədii kompozisiyalar tamaşaçılara təqdim olunmuşdur. 1936-cı ildə Naxçıvanın sovetləşməsinin 16-cı ildönümü münasibətilə yazdığı 1 pərdəli, 4 şəkili “Qızıl Naxçıvan” mənzum pyesi isə çox güman ki,

Naxçıvan teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. Bu barədə S.Səbrinin pyesin əvvəlinə yazdığı belə bir qeydi vardır: "Yazılmışdır 23 iyun 1936-cı ildə. Təsdiq olunmuşdur Naxçıvan Mətbuat Müdirliyi tərəfindən 26 iyul 1936-cı ildə № 273 ilə. Tamaşaya qoyulmuşdur yubiley gecəsi (28 iyul – F.X.), rejissoru Səməd Mövləvi (7, qovluq-1, s. 8).

Şübhəsiz ki, teatr sənəti ilə bağlılığı S.Səbrinin dramaturgiya sahəsində qələmini sınağa da sövq etmişdir. Əvvəlcə o, "Cəhalət pərdəsi" (1926), "Qızıl Naxçıvan" (1936) kimi səhnəciklər, sonralar isə "Azadlıq günəşi" (1963), "Qansoranlar" (1968), "Kimdir müqəssir" (1970) kimi irihəcmli pyeslər yazmışdır.

Bu əsərlərin məzmunu haqqında S.Səbrinin şəxsi arxivindəki əlyazmalarından tam məlumat almaq mümkündür. Həmin əsərlərlə tanışlıqdan aydın olur ki, S.Səbri 1925-ci ildə qələmə aldığı "Cəhalət pərdəsi" adlı birpərdəli vodevilində nadanlıq və geriliyin ictimai bir bəla kimi cəmiyyətin inkişafına əngəl törətdiyini oxucuların diqqətinə çatdırırsa, keçən əsrin 30-cu illərində yazdığı kiçik səhnəcik, kuplet, meyxana və "Qızıl Naxçıvan" pyesində sovet ideologiyası mövqeyində dayanaraq kəndli, fəhlə və komsomolçuların dilindən çar Rusiyası, bəy və xanları lənətləyir, sovet hakimiyyətini isə alqışlayır.

Zaman keçdikcə Səbri geniş həyati müşahidələri nəticəsində dərk etməyə başlamışdır ki, "Qızıl Naxçıvan" əsərində ağızdolu tərifini göylərə qaldırdığı "sovet ölkəsi" və günügündən "boyu artan kolxozlar" heç də onun ümid etdiyi kimi ideal quruluş və qurum deyilməmiş. Bu baxımdan 1970-ci ildə həm nəzm, həm də nəsr variantında yazdığı 3 pərdə 7 şəkildən ibarət olan "Kimdir haqlı" pyesi maraqlı doğurur. Müəllifin özünün qeyd etdiyi kimi "əsər kolxoz həyatından bəhs edir. Amal və məzmun kolxoz həyatında bağçılıq təsərrüfatını genişləndirmək, qohumbazlıq, tərəfkeşlik, oğurluq və xəyanət ilə mübarizə aparmaqdan ibarətdir" (7, qovluq-4).

Keçən əsrin 20-ci illərində İranın ictimai-siyasi vəziyyəti Azərbaycan yazıçılarının diqqətini cəlb etmiş və onlar bu mövzuda bir sıra qiymətli əsərlər yazmışlar. Şübhəsiz ki, bu əsərlərlə tanış olan və 1941-ci ildə Sovet ordusu sıralarında İrana keçərkən (2, v. 5) oranın ictimai-siyasi vəziyyəti, xalqın Rza şah münasibəti ilə tanış olması Səbrini də bu mövzuda əsər yazmağa həvəsləndirmişdir. Onun "Azadlıq günəşi" və "Qansoranlar" adlı pyesləri məhz bu həvəs və marağın nəticəsində meydana çıxmışdır.

"Azadlıq günəşi"ndəki hadisələr XX əsrin əvvəllərində cərəyan edir. Pyesdə İran sosial-demokratlarının şahlıq rejiminə qarşı etirazı və mübarizəyə qalxması öz əksini tapmışdır.

"Qansoranlar" pyesinin məzmunundan çıxan nəticə isə budur ki, müəllifin "qansoranlar" adlandırdığı tiplər şahdan tutmuş karxana sahibinədək ölkəni çapıb-talayan yerli "zəlilər" və canavar iştəhali imperialist dövlətlərdir.

S.Səbrinin şəxsi arxivində mühafizə olunan 16 x 20 ölçülü kiril əlifbası ilə yazdığı biri 134, digəri isə 151 səhifədən ibarət olan iki dəftər də vardır (7, qovluq - 6, 7). "Məzəlilər. Mənim min bir gecəm" adlandırdığı bu dəftərlərə o, 1970-1972-ci illərdə topladığı "məzəli söhbət", "satirik və yumoristik lətifələr, nəsihətlər, ibrətamiz misallar" daxil etmişdir. Bu materiallar həm S.Səbrinin maraqlı dairəsinin genişliyini, həm də publisistikasının bəzi səciyyəvi xüsusiyyətlərini nümayiş etdirir.

S.Səbrinin publisistikası haqqında daha dolğun məlumatı onun şəxsi arxivində saxlanılan digər materiallardan – "Söhbət", "Yapma-boyalı adətlər", "Sözə baxmaq ədəbdəndir", "Salma məni nəzərdən" adlı qeyri-mətbu felyetonlarının əlyazmalarından almaq olur. "Xaltura" ilə məşğul olan taksilər və dövlət maşınlarının sürücülərinin, şəhərdə su qıtlığına səbəb olan su idarəsinin bacarıqsız işçilərinin, avara və tüfeylilərin, xoşagəlməz adətlərin və digər neqativ halların tənqidinə həsr olunan bu felyetonların mövzu dairəsi, kompozisiya və süjeti, bədii səviyyəsi, ümumi və xüsusi faklı olması, müəllifin ictimai fakt və hadisələri seçib mətnə daxil etməsi və onları müqayisələndirməsi, satirik və yumoristik gülüsdən bacarıqla istifadəsi göstərir ki, o, bu janrın tələblərini yaxşı bilməmişdir.

S.Səbrinin şəxsi arxivində Naxçıvanda çıxan "Şərq qapısı", Tiflisdə nəşr olunan "Yeni fikir" qəzetlərinin 1925-1926-cı il nömrələrində dərc olunan yazılarının surətləri də vardır. Həmin yazılar "S.S.", "Səbri", "Seyid Səbri" imzaları ilə çap edilmişdir. "Bu gün", "Hansı vasitələrlə qəzetimiz intişar tapar", "Axsam texnikumu lazımdır", "Tazə həkim", "Məhkəmədə", "Oğurluq", "Kooperativ lazımdır", "Quyulu dağ", "Ordubad qəzasında asari-ətiqə", "Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyətində", "Oqtay Eloğlu", "İblis" sərlövhəli bu məqalələri o dövrün bir sıra aktual problemlərinə, məişət məsələlərinə, Naxçıvanı Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyətinin (NTTC) fəaliyyətinə və Naxçıvanda göstərinən bəzi teatr tamaşalarına həsr olunmuşdur.

S.Səbrinin ömrünün son çağlarında "Şərq qapısı" qəzetində dərc etdirdiyi xatirəsindən isə məlum olur ki, o, bu qəzetin ilk müxbirlərindən biri olmuşdur (8, s. 4).

S.Səbrinin yuxarıda adını çəkdiyimiz "Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyətində" adlı məqaləsindən öyrənirik ki, o, həmin cəmiyyətin iş planına yaxından bələd olmaqla yanaşı həm də onun uğurları, çətinlikləri, potensialı və perspektivi haqqında dolğun məlumatla malik imiş. Bu, heç də təsadüfi deyildi. Çünki Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Arxivindən tapıb aşkara çıxardığımız NTTC-nin iclas protokollarında S.Səbri həmin cəmiyyətin ən fəal üzvlərindən biri kimi göstərilmişdir.

S.Səbrinin arxivində qorunan "Şəxsi işi"nin surəti (buraya onun özü tərəfindən yazılan tərcümeyi-halı, kadrların şəxsi qeydiyyat vərəqi, Naxçıvan MSSR Daxili İşlər Nazirliyi yanında Arxiv İdarəsi tərəfindən ona verilən 1956-cı il tarixli arayış daxil edilib), müxtəlif təşkilatlarda işləməsinə aid əmrlərin surəti, fərdi və kollektivlə birlikdə çəkilən foto şəkilləri də onun ədəbi-ictimai fəaliyyəti haqqında tam təsəvvür əldə etməyə imkan verir.

Bu sənədlərdən öyrənmək olur ki, Seyid Səbri 1896-cı ildə Naxçıvan şəhərində yoxsul bir ailədə anadan olmuşdur. Heç bir təhsili olmayan atası Mirsadiq kişi əvvəllər Naxçıvanın Şahbuz rayonunun Kükü, sonra isə Aşağı Uzunoba kəndlərində yaşamış və kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olmuşdur. Güzəranını təmin etmək üçün daha əlverişli şərait axtaran Mirsadiq kişi XIX əsrin 90-cı illərində Naxçıvan şəhərinə köçmüş, oğlu Səbri 15 yaşında ikən vəfat etmişdir. Atasının vəfatından sonra Səbri Naxçıvan şəhər məktəbində təhsilini yarımçıq qoymuş, lakin 1927-1931-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən fəhlə fakültəsində, 1931-1932-ci illərdə Bakı Plan İqtisad İnstitutunun iqtisad-maliyyə fakültəsində təhsil almışdır. İxtisas təhsili almamışdan əvvəl Naxçıvan Xalq Maarif Komissarlığında kuryer, Naxçıvan Şəhər Məhkəməsində iş icraçısı, Naxçıvan Duz Mədəni işçiləri məktəbində müəllim, Naxçıvan MSSR Mərkəzi Statistika İdarəsində iqtisadçı-maliyyəçi, ali orta təhsil aldıqdan sonra isə Azərbaycan SSR Tovuz Rayon İcraiyyə Komitəsi, Naxçıvan Şəhər Taxıl Tədarükü İdarəsi, Naxçıvan MSSR Maliyyə Nazirliyi, Naxçıvan Dövlət Dram Teatrı, Naxçıvan Şəhər Musiqi Məktəbi, Naxçıvan Şəhər Elektrik Şəbəkəsi, Naxçıvan Mineral Sular İstehsalat Birliyi) inspektor, iqtisadçı, mühasib, baş mühasib, müfəttiş vəzifələrində işləmişdir (4, v.12, 34, 45; 5, v, 39; 6, v. 12, 31, 35).

Harada olmasından və harada işləməsindən asılı olmayaraq 50 ildən çox bədii yaradıcılıqla məşğul olmağa imkan tapan S.Səbri Naxçıvan ədəbi-mədəni mühitində söz sahibi olmuş, həm bədii, həm də publisistik əsərləri ilə oxucuların dünyagörüşünün maarifçilik istiqamətində formalaşmasına güclü təsir göstərmişdir.

S.Səbrinin şəxsi arxivində mühafizə olunan materiallar əsasında biz ilk dəfə olaraq onun mühiti, həyatı, fəaliyyəti və yaradıcılığı haqqında monoqrafiya yazıb çap etdirmişik (3).

S.Səbrinin ədəbi irsinin bundan sonra da tədqiq olunmağa ehtiyacı vardır.

Nəticə

Seyid Səbri Mirsadiq oğlu Əsədli Naxçıvan ədəbi-mədəni mühitinin yetişdirdiyi dövrünün tanınmış yaradıcı ziyalılarından biri olmuşdur. O, Naxçıvanda mətbuat, elm və teatr

sahəsində də fəaliyyət göstərmişdir. S.Səbrinin şəxsi arxivində onun müxtəlif illərdə Naxçıvan teatrında aktyor və inzibati işçi kimi işləməsinə aid əmr kitablarında öz əksini tapan müvafiq əmrlərin surəti, müasirləri Naxçıvan MR Əməkdar artisti Əli Xəlilov və Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Səməd Mövləvinin onun aktyorluq fəaliyyəti ilə bağlı xatirə və qeydləri, Naxçıvan teatrının rəhbərliyi və bəzi aktyorlarla birlikdə çəkdiyi fotosəkil də qorunub saxlanılır. S.Səbrinin şəxsi arxivində Naxçıvanda çıxan "Şərq qapısı", Tiflisdə nəşr olunan "Yeni fikir" qəzetlərinin 1925-1926-cı il nömrələrində dərc olunan yazılarının surətləri də vardır. S.Səbrinin şəxsi arxivində mühafizə olunan materiallar əsasında onun mühiti, həyatı, fəaliyyəti və yaradıcılığı haqqında monoqrafiya yazıb çap etdirmişik. Lakin S.Səbrinin ədəbi irsinin bundan sonra da tədqiq olunmağa ehtiyacı vardır

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Cəfərov F. Naxçıvan teatri 1920-1940-cı illərdə // Naxçıvan teatri. Məqalələr, xatirələr. tərtib edənlər: F.Xəlilov, F.Cəfərov. Naxçıvan: Əcəmi, 2014, s. 114-124.
2. Əsədli Səbri Mirsadiq oğlunun şəxsi işi. Naxçıvan MRDA f. 213, siy. 3, iş 28/407.
3. Xəlilov F. Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirməsi: Seyid Səbri. Naxçıvan: Əcəmi, 2018, 264 s.
4. Naxçıvan MRDA f. 376, siy. 2, iş 583.
5. Naxçıvan MRDA f. 50, siy. 2, iş 40.
6. Naxçıvan MRDA f. 529, siy. 2, iş 14/22.
7. Naxçıvanın elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və maarif xadimlərinin şəxsi arxivi. Seyid Səbri. AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondu. Q-1, qovluq 1-11.
8. Səbri S. Yaddaşından bir neçə söz // Şərq qapısı qəz., 1971, 2 iyul.

Фарман Халилов

Личный архив Сейида Сабри

Многие поэты и писатели выросли и стали популярными в литературной среде Нахчывана в XX веке. Проводились определенные исследования окружающей среды, жизни и творчества этих творческих личностей. Одним из важных вопросов является выявление и изучение их личных архивов.

В статье рассматривается сохраненный в Фонде рукописей Нахчыванского отдела НАНА личный архив Сейида Сабри, впервые оставившего своеобразные следы в литературной среде Нахчывана в 20–70-х годах XX века.

Частный архив был создан в 2018 году. Сюда включены 7 тетрадей 20 x 29 размеров, охватывающих стихи, фельетоны, сценки и пьесы С. Сабри, 2 тетради 16x20 размеров, собранных фольклорных материалов, оригиналы и копии различных документов, более 50 фотографий и другие материалы. Все работы в тетради написаны своим почерком С.Сабри. Некоторые из них написаны старым алфавитом, большинство написано кириллицей.

В статье впервые систематическая информация была дана о рукописях фельетонов и пьес Сейида Сабри в фонде, публицистических записях в периодической печати, собранных анекдотах и легендах, различных документах его личного дела.

На основе этих материалов автор провел научное обобщение биографии С. Сабри, содержания его произведений, актерской деятельности в Нахчыванском театре и корреспондентских работ в газете «Шарг гапысы», и пришел к выводу, что его литературно - общественная деятельность и художественное творчество были направлены на просветительское формирование мировоззрения современников.

Ключевые слова: Сейид Сабри, личный архив, фонд рукописей Нахчыванского отдела НАНА, газета «Шарг гапысы», фельетоны и пьесы, биография.

Farman Khalilov**The personal archive of Said Sabri**

Many poets and writers grew up and become popular in the Nakhchivan literary environment of the twentieth century. Certain investigations have been made about the environment, life and creativity of these creative personalities. One of the important issues is the discovery of their personal archives.

For the first time the article deals with Said Sabri's personal archive protected by the Manuscripts Foundation of Nakhchivan Branch of ANAS, who left his tracks in Nakhchivan literary environment in the 20-70s of the XX century.

The private archive was created in 2018. Here was included 7 20 x 29 sized and 2 notebooks of 16 x 20 sizes collected from folklore materials consisting of S. Sabri's poetry, feletons, stages and plays, original and copy of various documents, up to 50 photos and other materials. All of the works in the notebook are with S. Sabri's own handwriting. Some are in the ancient alphabet; most of them are in the Cyrillic alphabet.

In the article for the first time, the systematic information on the manuscripts of the topical satire and plays existed in the fund, the publicist publications in the periodical press, the funny stories and legends collected by him, the various documents included in his personal affairs.

Based on these materials, the author carried out scientific summaries of S. Sabri's biography, his works, his activity as an actor in the Nakhchivan Theater, and the correspondent activities in the Eastern Gate newspaper, and concluded that he had aimed to form his literary-social activities and artistic creativity in the direction of enlightenment of contemporaries outlook.

Key words: *Said Sabri, personal archive, the Manuscripts Foundation of Nakhchivan Branch of ANAS, "Sharq qapisi" newspaper, funny stories and plays, biography.*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.09.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 27.10.2019

AMEA-nın müxbir üzvü **Əbülfəz Quliyev** tərəfindən
çapa tövsiyə olunmuşdur.